УДК 378(438)

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ (Частина 1)

Людмила Загоруйко

У статті охарактеризовано розвиток польської іншомовної освіти в контексті реформування галузі навчання іноземних мов у Західній Європі. Іншомовна освіта розглядається в часово-просторовому вимірі, що синхронізується з розвитком польського суспільства. Першим періодом розвитку іншомовної освіти у Польщі автор виділила 1950 – 1980-ті роки – період організаційного становлення. Аналізуючи певні політичні трансформації, що зумовили потребу в докорінних змінах польської вищої системи освіти, у тому числі й іншомовної підготовки, автор виділила другий період періодизації – період європейського спрямування (1989 – 2004).

Ключові слова: іншомовна освіта, періодизація, іншомовна підготовка, вищі заклади освіти, мовні групи викладачів, Польща.

Активні інтегративні процеси в європейських країнах, їх приєднання до Болонського процесу, завдання якого спрямовані на створення відкритого європейського простору вищої освіти, трансформують цілі і завдання професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів. Актуальність проблеми іншомовної підготовки студентів у вищих закладах освіти пов'язана з впровадженням загальноєвропейських стандартів підготовки конкурентоздатних фахівців, що зумовили виділити іншомовну підготовку студентів як складника фахової підготовки випускників університетів. Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти щодо рівня володіння іноземною мовою студенти вищих навчальних закладів повинні "володіти уміннями вільно висловлюватись без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей" [1, с. 241].

На сьогодні актуальними є дослідження проблеми іншомовної підготовки студентів, різні аспекти якої входять до кола наукових інтересів багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Ефективним є польський досвід іншомовної підготовки майбутніх спеціалістів. Реалії польської вищої школи висвітлюються в працях таких українських компаративістів, як Я. Гречка, К. Корсак, С. Касьянова, Ю. Федорик та інші. Процес та результати реформування освітньої системи в Польщі досліджували А. Василюк, С. Голодна, М. Клякля, Л. Кнодель. Серед польських дослідників не можна не згадати таких дослідників, як: Л. Александрович-Педіх, М. Висоцька, Е. Дебене, Г. Мятлюк, М. Яворська та інші.

Мета статті – визначити та охарактеризувати періоди становлення та розвитку іншомовної освіти в Польщі.

Аналізуючи розвиток іншомовної підготовки у Польщі, необхідно зазначити, що початок формування системи як окремої якісної одиниці датується другою половиною XX ст. – часом, коли два основні завдання цих закладів освіти –

навчання студентів і проведення наукових досліджень – доповнилися третім – розбудовою співпраці з навколишнім світом.

Характеризуючи іншомовну освіту в навчальних закладах Польщі, необхідно зазначити, що її розвиток невід'ємно пов'язаний з реформуванням галузі навчання іноземних мов у Західній Європі. Цей процес глибоко досліджувала вітчизняний компаративіст О. Першукова, яка виділила чотири основні етапи в процесі реформування, а саме: відбудовчий (1945 – кінець 1950-х рр.), конструктивний (1960-ті– поч. 1980-х рр.), прогресивний (1980-ті рр.) та об'єднавчий (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) [2, с. 60–68].

Водночас необхідно зауважити, що розвиток іншомовної підготовки в польських навчальних закладах має свої особливості. Він розглядається в часово-просторовому вимірі, що синхронізується з розвитком польського суспільства. Це ще раз засвідчує, що будь-який компонент освітньої системи в країні має висвітлюватися у національному контексті певного історичного часового проміжку та у певних соціополітичних умовах.

З відновленням суверенності Польщі після Другої світової війни та внаслідок приєднання до блоку соціалістичних країн її статус змінився. У цей час Польща визнавала головним завданням освітньої політики відбудову системи освіти, яка була значно зруйнована в роки війни: зокрема, було ліквідовано більшість середніх і вищих навчальних закладів, що призвело до значного зниження рівня грамотності населення. По завершенні Другої світової війни уряд Польщі створював сприятливі умови для розвитку середньої та вищої освіти, враховуючи значну потребу країни у висококваліфікованих працівниках для покращення економічного розвитку країни.

Черговий Декрет (від 28 жовтня 1947 р.) про організацію закладів науки і вищої освіти (Dekret o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego) визначив такі основні завдання Ради вищих шкіл, як: "а) проведення досліджень у сфері науки і вищої освіти, б) взаємодія науки і вищої освіти у процесі створення і реалізації державних планів; в) ініціація проектів, спрямованих на фінансування потреб науки і вищих шкіл; г) розроблення змісту навчання для підготовки до наукової діяльності та надання наукових стипендій" [3].

У 1947 р. впроваджено дворівневу освіту в усіх вищих навчальних закладах Польщі, а саме рівень ліцензіату і рівень магістра, за винятком медичних академій. Для забезпечення доступності навчання для працюючих з 1948 р. почала організовуватись вечірня форма навчання, а з 1950 р. – заочна форма навчання.

Отже, у перші повоєнні роки виникає серйозна суперечність між новими післявоєнними вимогами до навчання іноземних мов та застарілою довоєнною моделлю їх навчання. Недостатня кількість викладачів, недостатня кількість годин, що виділялась на навчання іноземних мов, велика наповнюваність груп з практичних занять та загальне перевантаження студентів – усе це не сприяло задовільним результатам у навчанні іноземної мови у вищих закладах освіти. Робота викладача ускладнювалася ще й організацією навчального закладу. Викладачі іноземних мов підпорядковувалися безпосередньо ректорату. Загальне керівництво викладачами в той час здійснював проректор. Викладачі мало контактували між собою, не мали можливості обмінюватися досвідом. Крім того, більшість з них, працюючи вперше, мали певні труднощі в роботі через недостатній рівень кваліфікації, нестачу навчальної та методичної літератури,

складність тематики й лексики іншомовних текстів певного спрямування. Нерідко навчальним матеріалом були статті з газет і журналів які не завжди, або й зовсім не відповідали потребам мовної освіти.

Після виборів до законодавчого органу країни – Сейму, які відбулися в 1947 р., розпочалась підготовка "ідеологічної модернізації" вищої освіти, яка набула чинності в 1948 р. Передбачалось введення нових програм навчання, які включали обов'язкове навчання російської мови.

У 1950/51 навчальному році згідно з розпорядженням Міністерства вищої освіти (Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego) на всіх факультетах вищих закладах освіти було впроваджено в навчальні програми обов'язкове вивчення двох іноземних мов: російської та однієї з трьох західних (німецької, французької або англійської). Російська мова була обов'язковим предметом, а західноєвропейські мови вивчали за вибором як факультатив або в позаурочний час [4, с. 79–87].

Такі заходи започаткували системний підхід до іншомовної підготовки студентів у польських вишах, а з 1951 р. розпочалося створення відділів іноземних мов.

Отже, цей рік, за нашою періодизацією, став початком розвитку системи іншомовної підготовки – періоду організаційного становлення (1950 – 1980-ті роки). Зазначені відділи мали безпосереднього керівника, кваліфікованого фахівця, який мав науковий ступінь магістра. Перші кроки діяльності таких відділів стосувалися організації навчального процесу з іноземних мов. Насамперед було зменшено кількість студентів у групах до 25–30 осіб, оскільки іноземні мови вивчаються на практичних, а не лекційних заняттях. Відповідно було збільшено кількість годин на вивчення іноземних мов.

На основі отриманих з Міністерства вищої освіти директив щодо структурування навчальних програм відділи іноземних мов розробили загальні навчально-виховні програми для окремих факультетів. Зміст було розподілено за роками навчання. З 1951-1952 навчального року було впроваджено науково-викладацький штатний розпис, за яким кожен викладач іноземної мови мав 18-годинне тижневе навантаження. Така реорганізація мала на меті встановити тісніший зв'язок викладачів з навчальним закладом. З того часу кількість штатних викладачів, які вже були достатньо кваліфікованими фахівцями, постійно зростала [5, с. 124–129].

Позитивним стало створення з 1952 р. об'єднаних мовних груп викладачів: групи викладачів західноєвропейських мов і групи викладачів російської мови. Таке об'єднання значною мірою сприяло зростанню зацікавленості справами, що тісно пов'язувались із спеціальністю. Удосконаленню методів навчання слугували доповіді, які охоплювали проблемні питання з дидактики та методики навчання іноземних мов. Ці доповіді виголошувалися на загальних зборах чи методичних курсах підвищення кваліфікації викладачів, що організовувалися Міністерством вищої освіти. Поширеними стали консультації й додаткові заняття для студентів, які відставали у вивченні іноземних мов, спеціальні групи для початківців.

У середині 50-х років відділи іноземних мов було перейменовано у підрозділи навчання іноземних мов (Studium kształcenia języków obcych) за розпорядженням Міністерства вищої освіти. З того часу ключовою одиницею організації навчання стали мовні групи викладачів, які розробляли плани роботи груп, визначали способи реалізації змісту програм за погодженням з Міністерством та участю представників об'єднань викладачів кафедр іноземних

мов. Принагідно слід зазначити, що через відсутність на той час відповідних підручників для навчання іноземних мов використовувалися журнали, надруковані іноземною мовою, або автентичні підручники, посібники зарубіжних видавництв з професійних предметів відповідного факультету [6, с. 36–42].

Як зауважує польський науковець Д. Солтиська (D. Sołtyska), головною турботою керівництва підрозділів навчання іноземних мов того часу було досягнення кращих результатів у навчанні завдяки впровадженню дієвих методів навчання іноземних мов у вищій школі, підвищенню кваліфікації викладачів з методики навчання іноземних мов та проведенню показових занять викладачів. Підрозділи навчання іноземних мов мали забезпечити, спираючись на нові підходи, відповідну організацію мовного навчання для студентів університету. Впроваджувалися консультації для студентів, організовувалися спеціальні групи для початківців та допомога для невстигаючих студентів. Турбуючись про рівень навчання іноземних мов, керівництво підрозділів організовувало творчі наради, на яких жваво обговорювалися дидактичні питання [7, с. 16–23].

З листопада 1956 р. студенти, які раніше вивчали західні мови, могли відмовитися від обов'язкової до того часу російської мови і розпочати вивчення двох західних мов. У 1959 р. відбуваються систематичні щотижневі семінари підвищення кваліфікації для лекторів, присвячені найновішим теоріям і методам навчання іноземних мов [8, с. 53–56].

З прийняттям Закону від 5 листопада 1958 р. "Про вищу освіту" (Ustawa o szkolnictwie wyższym) [9] та за розпорядженням Міністра вищої освіти від 22 лютого 1969 р. "Про види навчань, що здійснюються державними вищими навчальними закладами" (Rozporządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie ustalenia rodzaju studiów prowadzonych przez państwowe szkoły wyższe podległe nadzorowi Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego) [10] було визначено, що вищим навчальним закладом має керувати ректор, який призначався міністром і який в свою чергу призначав проректорів. Відділами, які згодом було перейменовано на факультети, керували декани у співпраці зі своїми заступниками.

У першій половині 1970-х років збільшилася кількість викладачів і було створено окремі групи викладачів англійської, німецької, романських, а також російської мов. У другій половині 70-х років видано 86 лекцій на правах рукопису та підручників, призначених для студентів. Видавалися також наукові праці з серії "Іноземні мови". Метою курсу навчання іноземної мови була підготовка студентів до практичного розуміння іноземної мови з певного напряму навчання. З чотирьох видів мовленнєвої діяльності особливого значення надавалося навчанню говоріння та розуміння усних висловлювань. Специфікою занять з іноземних мов на той час було навчання іноземної мови професійного спрямування, пов'язаного з певним напрямом навчання та подальшою професійною діяльністю випускників університету [11, с. 57–67].

Наприкінці 70-х років Польська Народна Республіка уклала з кожною державою-членом Європейської спільноти низку угод про науково-технічну, економічну й промислову співпрацю. Польща була серед країн, які підписали Празьку конвенцію 1972 р. про взаємовизнання документів про освіту, і водночас приєдналася до роботи над створенням спільної європейської освітньої системи. У 1974 р. Європейська комісія створила Комітет з освітньої політики, до складу якого увійшли представники багатьох європейських країн, у тому числі й Польщі.

Комітет почав опікуватися освітньою інтеграцією в умовах паливно-енергетичної кризи 60–70-х років [12, с. 12]. Слід зазначити, що освітня інтеграція в Європі розпочалася з визначення її завдань, перелік яких у тлумаченні польського науковця Є. Сильвестровича (J. Sylwestrowicz) свідчить про їх різноманітність і складність, а саме:

- підвищення якості навчання проведенням реформ змісту освіти у вищій школі; відмова від енциклопедизму; використання новітніх досягнень науки й техніки; реформи системи профорієнтації та консультацій;
- створення сучасної системи підготовки вчителів і викладачів, в основі якої має бути академічна освіта; підвищення і верифікація знань та удосконалення професійних умінь вчителя в процесі неперервної педагогічної освіти;
- виховання європейця, "громадянина світу", що включає вивчення іноземних мов; релігійну, расову та суспільну толерантність згідно із Конвенцією про права людини; побудову європейської інформаційної мережі; обмін молоддю [13, с. 11–23].

У 1976 р. Рада Міністрів Європейської спільноти затвердила першу спільну Програму освітніх дій (Program działania na rzecz współpracy w dziedzinie kształcenia z 1976 r.), що передбачала: 1) створення сприятливих умов для загальної та професійної освіти емігрантів та їхніх дітей; 2) збирання й поширення інформації про європейські освітні системи; 3) нагромадження основної документації та статистики; 4) співпрацю в галузі вищої освіти; 5) розвиток системи навчання іноземних мов; 6) однаковий доступ до всіх рівнів освіти. Того ж року ця програма доповнилась напрямом, що пов'язувався з підготовкою молоді до професійної діяльності [14].

У період політичного потепління в Європі, зумовленого початком "горбачовської перебудови" у 1985 р. й зруйнуванням Берлінського муру в 1989 р., держави Центральної та Східної Європи, у тому числі й Польща, дістали можливість на практиці реалізовувати інтеграцію з країнами ЄС.

Зазначені політичні трансформації зумовили потребу в докорінних змінах польської вищої системи освіти, у тому числі й іншомовної підготовки, та ознаменували початок другого періоду нашої періодизації – європейського спрямування (1989 – 2004).

Список використаних джерел:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Відділ сучасних мов. Страсбург. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
2. Першукова О. Етапи розвитку соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови в європейській освіті / Оксана Першукова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 1. – С. 60–68.
3. Dekret o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego. Dz. B. Nr 66 poz. 415 z 1947 r.
4. Przemianach w edukacji. – Rzeszów : Wydawnictwo Oświatowe FOSZE w Rzeszowie, 1998. – T. I. – 317 s.
5. Wroczyński R. Dzieje oświaty polskiej z języków obcych 1795–1955 / R. Wroczyński. – Warszawa, 1980. – 136 s.
6. Adamiak T. Funkcje i efekty kształcenia języków obcych (na przykładzie wyższych uczelni technicznych) / Teresa Adamiak. – Poznań : Państwowe wydaw. naukowe, 2004. – 142 s.

7. Sołtyska D. Methodology of English Language Courses for Construction Engineers and Managers in Poland and Portugal / Danuta Sołtyska, Andrew Minasowicz, Paul Nowak // Studies About Languages. – 2004. – № 5. – P. 16–23.
8. Anisimowicz B. Nauczanie języków obcych w XX wieku / Barbara Anisimowicz. – Warszawa. – 2000. – 143 s.
9. Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. "O szkołach wyższych". – Dziennik Ustaw. – Nr 68 Poz. 336. – Warszawa, 1958. – S. 859–872.
10. Program działania na rzecz współpracy w dziedzinie kształcenia z 1976 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://leksykony.interia.pl. – Назва з титул. екрана.
11. Zarębska I. Jezyki obce w wyższych szkołach po Drugej Wojnie Światowej / I. Zarębska // Języki Obce. – 2008. – № 4. – S. 57–67.
12. Cieckowski Z. Integracja europejska z historycznej perspektywy / Zbigniew Cieckowski // Dzis. – 2003. – № 7. – S.12.
13. Romańczyk J. Proces Boloński / Joanna Romańczyk. – Warszawa, 2009. – 274 s. – S. 130.
14. Program działania na rzecz współpracy w dziedzinie kształcenia z 1976 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://leksykony.interia.pl. – Назва з титул. екрана.